

будівельної діяльності. Державне управління договірними відносинами у будівництві значно впливає на фінансово-господарську діяльність будівельних підприємств шляхом упорядкування послідовних операцій організації трудових, матеріальних та інформаційних ресурсів тощо.

У подальшому доцільно продовжувати дослідження розвитку законодавчого забезпечення договірних відносин у будівництві з урахуванням перспектив задіяння міжнародного досвіду використання “розумних” пристроїв через Інтернет, що дасть можливість значно розширити ефективність договірних відносин у будівництві.

Список використаних джерел

1. Господарський кодекс України від 16 січ. 2003 р. № 436-IV. // ВВР України. URL: https://urist-ua.net/кодекси/господарський_кодекс_україни/стаття_317/.
2. Ольховик О. І., Білецький А. А., Клімов С. В. Ціноутворення та кошторисна вартість будівництва: навч. посіб. Рівне: НУВГП, 2014. 271 с. URL: https://studme.com.ua/1477030712407/ekonomika/dogovornye_otnosheniya_stroitelstve_yliyanie_sistemu_tsenoobrazovaniya.htm.
3. Про затвердження Загальних умов укладення та виконання договорів підряду в капітальному будівництві: Постанова Кабінету Міністрів України від 1 серп. 2005 р. // Офіц. вісн. України. 2005. № 31 (ч. 2). Ст. 1867. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/668-2005-%D0%BF>.
4. Туякова З. С., Попова Е. С. Система договорных отношений в строительстве и их влияние на специфику бухгалтерского учета в отрасли // Экономические науки. 2012. № 93. С. 163–170.
5. Цивільний кодекс України від 16 січ. 2003 р. // Офіц. сайт ВР України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/435-15/page11>.

Надійшла до редколегії 15.01.2018 р.

УДК 35.073.533 : 316.346.2

ГЕНДЕРНІ ВІДНОСИНИ В ПУБЛІЧНОМУ УПРАВЛІННІ УКРАЇНИ: ВИЗНАЧЕННЯ ОСНОВНИХ ПОНЯТЬ

Білосорочка С. І.,

*к. держ. упр., докторант кафедри політології та філософії,
Харківський регіональний інститут державного управління
Національної академії державного управління при Президентові України,
м. Харків*

Розкривається зміст поняття “гендерні відносини в публічному управлінні України”, аналізується взаємозв’язок між базовими компонентами зазначеного поняття.

Ключові слова: публічне управління, соціальна дія, гендер, відносини, управління, гендерні відносини в публічному управлінні України.

Bilosorochka S. I.,

*PhD in Public Administration,
Doctoral Student of Politology and Philosophy Department,
KRI NAPA, Kharkiv*

GENDER RELATIONS IN PUBLIC ADMINISTRATION OF UKRAINE: DEFINITIONS OF MAIN CONCEPTS

The article reveals the content of the concept of “gender relations in public administration of Ukraine”, also analyzes the relationship between the basic components of the concept.

Key words: public administration, social action, gender, relations, management, gender relations in public administration of Ukraine.

© Білосорочка С. І., 2018

Курс на євроінтеграцію України привернув особливу увагу до дослідження гендерних відносин у публічному управлінні України. Дискурс щодо вирішення питань гендерної нерівності соціальним конструктивізмом чи біологічним детермінізмом породжує переосмислення соціальних процесів, розроблення теоретичних підходів, положень, концепцій. Вивчення наукової проблеми в Україні не є очікуваним та самозрозумілим. Вона пронизана упередженістю не лише вчених-чоловіків, а часто й жінок, що детермінує конкретизацію понятійного апарату для визначення категорії “гендерні відносини в публічному управлінні України”.

Метою статті є розкриття змісту поняття “гендерні відносини в публічному управлінні України”.

Завданнями статті є: проаналізувати компоненти, які охоплює термін “гендерні відносини в публічному управлінні України”, та розкрити взаємозв'язок між ними; визначити поняття “гендерні відносини в публічному управлінні України”.

Вивченням гендерних відносин як складової соціальних відносин займалися А. Адлер, М. Вебер, Е. Дюркгейм, Б. Малиновський, К. Леві-Стросс, Е. Мейо, Т. Парсонс, Ф. Ротлісбергер, М. Фоллет та ін.; у різних аспектах публічного управління – Н. Грицяк, В. Діуліна, В. Корженко, А. Кормич, М. Корецький, О. Кулачек, І. Лазар, П. Надолішній, В. Сичова, С. Сулімова, О. Уварова та ін. Але залишається невизначеним поняття “гендерні відносини в публічному управлінні України”.

У першій половині ХХ ст. термін “гендер” лише означав у філології граматичну категорію роду. До цього часу вивчення гендерних відносин здійснювалося в рамках статевих властивостей або відмінностей. Уперше використав поняття “гендер” Джон Мані в 1955 р. в статті “Лінгвістичні ресурси й психодинамічна теорія” [12]; далі його розширив і популяризував Р. Дж. Столлер у книзі “Стать і гендер”, що видавалася з 1968 р. [24]. Але й до безпосереднього використання терміна “гендер” для диференціації за його допомогою соціальних властивостей особистості від біологічних у масовій свідомості англосаксонських спільнот вже знаходили своє вираження відповідні атитюди (настанови). Цьому, зокрема, сприяла робота С. де Бовуар “Друга стать” [3; 4], де авторка, не вживаючи терміна “гендер”, порушує проблему підрядної ролі жінки в суспільстві. Також значний внесок у закріплення відповідних настанов у масовій свідомості здійснила своїми працями М. Мід, яка в 23-річному віці провела польові роботи в полінезійських племенах. Її висновки за результатами дослідження в 1925 р. були революційними щодо зняття низки сексуальних табу у вихованні дітей і підлітків [23]. Лише через п'ять років після її смерті (1983 р.) Д. Фрімену [20] вдалося порушити питання про розвінчування створених нею міфів. Але на той момент масовою свідомістю вже були засвоєні сформовані нею настанови, і механізм досягнення гендерного паритету в США і Європі вже давав свої плоди.

Гендер не є визначенням біологічної відмінності чоловіка від жінки, на відміну від поняття “стать”. Зазначений термін включає історичну, культурну й соціально-психологічну складові. “Подібно концепціям класу, раси та етнічної приналежності гендер є аналітичним засобом, що дозволяє краще зрозуміти соціальні процеси” [15, с. 131]. На нашу думку, кожна з вищенаведених концепцій є засобом розділення спільнот у соціальному просторі на “своїх” і “чужих” через прагнення суб'єктів взаємодії до переваги, до визнання та через прояв егоїзму на основі таких особистісних характеристик, як

гордість, марносластво, себелюбство, шляхом підтримки емоційних станів страху, провини, комплексу неповноцінності [9]. У разі отримання переваги завдяки гендерним соціальним нормам поділ відбувається за закріпленими статусами й ролями в суспільстві між чоловіками й жінками як елементами соціальної структури. Тому без урахування соціальної поведінки, ролі й статусу жінок і чоловіків та їхніх відносин розкриття змісту поняття “гендер” буде неповним.

Гендер – не вроджена властивість, а соціальний конструкт, що не просто вказує на спільне/відмінне між чоловіками й жінками, але й визначає відносини між ними. Гендер у пункті С ст. 3 Стамбульської конвенції – це соціально закріплені ролі, поведінка, діяльність і характерні ознаки, які певне суспільство вважає належними для жінок та чоловіків [17, с. 13]. Через відносини визначається гендер Всесвітньою організацією охорони здоров'я (ВООЗ) як соціально сконструйовані характеристики жінок і чоловіків – такі як норми, ролі і відносини між групами жінок і чоловіків. Вони засвоюють відповідні норми і моделі поведінки, у т. ч. те, як вони повинні взаємодіяти з іншими людьми тієї ж або протилежної статі вдома, у громадських місцях і на роботі [27]. Status of Women Canada в керівництві з гендерного аналізу [21, с. 3] трактує його як культурно специфічний набір характеристик, теж визначає соціальну поведінку жінок і чоловіків та відносини між ними. К. Уест і Д. Зіммерман у праці “Роблення гендеру” (“Doing gender”) [26, с. 125–151] акцентують увагу на формуванні гендеру у процесі діяльності, на відміну від розуміння гендеру як властивостей індивідуумів. Автори визначають гендер як емерджентну особливість соціальних ситуацій, як результат і, одночасно, причину різних соціальних відносин, як засіб легітимації одного з найбільш фундаментальних розділень у суспільстві. З вищенаведених визначень маємо можливість констатувати, що гендер стосується не просто жінок або чоловіків, а відносин між ними, які, крім того, придатні до соціального конструювання. Тому коли йдеться про гендер, неможливо розглядати проблему кризь призму лише жіночих досліджень.

У зв'язку з наведеним виникає потреба в розкритті змісту понять “відносини” й “гендерні відносини” та взаємодоповнюваних категорій, пов'язаних із ними.

Гендерні відносини як міждисциплінарна категорія охоплюють філософію, логіку, соціологію, публічне управління. Вони є складовою соціальних відносин, що реалізуються в соціальному середовищі, а отже – у процесі діяльності. Діяльність – це “доцільна, усвідомлена поведінка людини, яка пов'язана з цілепокладанням та з мотивами” [7, с. 55]. Вона є змістом відносин і визначає їхню специфіку та характер зв'язків між підсистемами, що взаємодіють. Ключовим елементом, структурною одиницею діяльності є дія – завершений акт діяльності окремого індивіда або соціальної групи. Соціальна дія характеризується спрямованістю на досягнення усвідомленої певної мети, навмисністю й індивідуальною активністю.

До наукового обігу вперше увів поняття “соціальна дія” М. Вебер, який визначив базові характеристики, що дали змогу виокремити їх із загальної сукупності. Він зазначав: “Дією” ми називаємо дію людини (незалежно від того, має вона зовнішній чи внутрішній характер, зводиться до невтручання або терплячого прийняття), якщо і оскільки дійовий індивід чи індивіди пов'язують із ним суб'єктивний сенс. “Соціальною” ми називаємо таку дію, яка за передбачуваним дійовою особою або дійовими особами змістом спів-

відноситься з дією інших людей і орієнтується на неї” [5, с. 456]. У П. Штомпки в ієрархії форм відносин і взаємодії [25, с. 107] діє передусє поведінка особин, тобто різні фізичні рухи тіла. Після дій і рухів зі здоровим глуздом і метою – соціальна поведінка або соціальні дії, спрямовані (прямо чи опосередковано) на інших людей, як питання-відповідь від іншого агента. Далі йдуть соціальні контакти, пара соціальних дій, які формують початок соціальних взаємодій. Соціальні взаємодії, у свою чергу, складають основу соціальних відносин. Нами в попередніх публікаціях вже наголошувалося, що взаємодія між учасниками управлінського процесу виникає під час діяльності для досягнення мети управління й основана на врахуванні психологічних закономірностей соціального пізнання, взаємовпливу і взаємовідносин між ними [2]. А поведінка, дія, соціальна поведінка, соціальна дія, соціальний контакт, соціальна взаємодія, повторна взаємодія, регулярна взаємодія, регульована взаємодія, соціальні відносини характеризують їхній взаємозв'язок та ієрархічність і є формами прояву такої діяльності.

Роль відносин визначив Е. Мейо. У результаті польових досліджень з 1923 по 1924 рр. на текстильній фабриці поблизу Філадельфії вченим були заплановані визначення фізичних факторів, що впливають на плінність кадрів. Але результати підтверджували, що причини негараздів криються в людських відносинах і змісті роботи. З 1924 по 1932 рр. в польових дослідженнях з вивчення факторів, що впливають на продуктивність праці, Е. Мейо було повторно заплановане вивчення фізичних факторів над 30 000 співробітників Хоторнського заводу Western Electric. Результати знову підтвердили, що причина зниження продуктивності праці – не в фізичних факторах, а в людських відносинах. Дослідження Е. Мейо стали основою, на якій базується теорія людських відносин. Незважаючи на наукову полеміку, висновки Е. Мейо не спростовуються. Його наукові напрацювання активно використовуються в сучасній теорії та практиці публічного управління України і світу.

Відносини – одна з основних філософських, логіко-семантичних і управлінських категорій, що розкриває спосіб буття й пізнання. Саме в такому або дуже подібному сенсі термін був уведений в науковий обіг Аристотелем [1, с. 51–91]. Поняття про відносини виникає як результат порівняння будь-яких двох або більше співвідносних предметів. При вивченні гендерних відносин доцільно розглядати відносини як “взаємодію двох або більше суб'єктів у процесі будь-якого виду їх діяльності”. Іншими словами, “відносини з будь-ким”. Великий тлумачний словник сучасної української мови визначає “відносини” як “стосунки, зв'язки, взаємини” [6, с. 134], “взаємини” – “взаємні стосунки” [Там же, с. 85]; “взаємний” – “обопільний, який однаково виявляється з обох сторін” [Там же]; “взаємодія” – “погоджена дія між ким-небудь” [Там же]. Соціальні відносини охоплюють як зв'язки соціальних інститутів, так і безпосередні людські взаємини.

Кембриджський словник [10] визначає людські відносини як відносини між групами людей, особливо між працівниками за місцем їхньої роботи або місцем вивчення цих відносин. Великий тлумачний словник сучасної української мови визначає термін “людський” як такий, “якого повинна мати людина, властивий справжній людині” [6, с. 499]. Людські відносини характеризують безпосередню діяльність індивідів та спільнот у соціальному просторі й торкаються психічних регуляторів існування соціуму. До таких регуляторів відносяться стереотипи, настанови, норми, ролі, переконання, погляди, очікування, мотиви, інтереси, потреби, цінності, діяльність, поведінка, дії, вза-

емодія, відносини, адаптація, а також громадська думка, загалом близько півтори сотні категорій і понять. Тому дослідження гендерних відносин у публічному управлінні України доцільно вивчати з позиції людських відносин, як таких, що повинні бути результатом подолання нерівності в розподілі праці й доступі до життєвих ресурсів між жінками й чоловіками.

Гендерні відносини – філософська, логіко-семантична, історико-культурна форма соціальних зв'язків, що розкривають причини й наслідки однієї з найбільш фундаментальних диференціацій суспільства. Їх розглядають у рамках взаємодії жінок і чоловіків як соціальних спільнот на основі принципів рівності й соціальної справедливості, де соціальну справедливість С. Купрієнко визначає як співвідношення обґрунтованої рівності між людьми, з одного боку, і нерівності, що зберігається, – з іншого [14]. Більш вузьким за значенням є поняття “гендерні відносини в публічному управлінні”. Відповідно, виникає потреба у визначенні поняття “публічне управління”.

В науковому обігу в Україні переклад англійського терміна *public administration* мав низку варіантів трактування – державне управління, публічне управління та/або адміністрування, що зміщувало фокус трактування поняття до подібних, але не тотожних визначень.

Етимологічний словник української мови так визначає поняття “публіка”: група людей, які зібралися де-небудь (глядачі, слухачі); народ, люди; публікатор, публікація, публіцист, публіцистка, публічний, публіцистичний, публікувати; старе слово “публице” означає “публічно, всенародно” (1646 р.); запозичення із середньолатинської мови (слово “публіцист” і похідне від нього – з фр. *publiciste* від *public* “публічний”, латин. *publicum* (*vulgus*) “простий (народ)” виникло з латин. *publicus* – “народний”, що постало внаслідок накладання латин. *poplicus* (“належний народові”), утвореного від *populus* (“народ”) і *publicus* (“належний дорослим”), похідного від *pubes* (“волосся, що з'являється при повнолітті; дорослі; народ”), спорідненого з латин. *puer* (“хлопець”) [8, с. 625]. Кембриджський словник [10] і Оксфордський словник англійської мови [19] не подають термін “публічне управління”, але визначають, відповідно, “публічний” як такий, що стосується народу, не обмежуючись певною групою людей; народ, суспільство; “адміністрування” – механізми та завдання, необхідні для контролювання, планування та організації роботи; процес (або діяльність) ведення бізнесу, організації та ін.; адміністрація, люди, відповідальні за управління бізнесом, організацією та ін.

Унаслідок затвердження Постановою Кабінету Міністрів України від 29 квітня 2015 р. № 266 нової спеціальності в Переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти [16], – “Публічне управління та адміністрування” та включення до неї спеціальності “Державне управління” згідно з Таблицею відповідності Переліку напрямів, за якими здійснювалася підготовка фахівців у вищих навчальних закладах за освітньо-кваліфікаційним рівнем бакалавра (Перелік 1), Переліку спеціальностей, за якими здійснювалася підготовка фахівців у вищих навчальних закладах за освітньо-кваліфікаційними рівнями спеціаліста і магістра (Перелік 2), та Переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти (Перелік 2015), затвердженої наказом Міністерства освіти і науки України від 6 листопада 2015 р. № 1151 [18], українські терміни з їхніми англійськими відповідниками стають більш узгодженими. Вирізняється досконалістю аналіз змісту поняття “публічне управління” А. Колодій [11, с. 21–31]. Визначаючи “управління” як різноманітні спо-

соби регулятивного впливу суспільних суб'єктів на соціум – заради його впорядкування, забезпечення стабільності й цілеспрямованого розвитку, вчений наголошує, що державна влада теж є публічною в широкому значенні, оскільки належить до суспільного (публічного), а не приватного життя. Крім того, звертається увага на нову якість управління – демократичність та інклюзивність. Далі нею окреслюються межі публічного життя суспільства – і державне, і політичне недержавне, і громадське життя; усі форми життєдіяльності, що стосуються народу, держави, громади та не є приватною справою окремих громадян, – що сприяє розкриттю локусу управлінської діяльності та визначенню обсягу поняття “публічне управління”. А. Кузнецов зазначає, що до публічної сфери належить усе, що потребує втручання держави або спільних дій громадськості. Public administration – це прагнення до суспільного блага шляхом зміцнення громадянського суспільства, забезпечення добре налагодженої, справедливої та ефективної державної служби [13]. Зазначені трактування публічного управління не суперечать визначенням англословних видань. Зокрема, Словник з публічного управління (Dictionary Of Public Administration / U. S. Mandal) визначає його як дослідження і здійснення політики. У моральному прагненні публічне управління пов'язано з досягненням суспільного блага шляхом створення громадянського суспільства і соціальної справедливості. Прикметник “публічне” часто позначає “уряд”, хоча воно все більше охоплює неурядові організації, такі як громадянське суспільство або будь-яка юридична особа, та керівництво їх, що не діють у приватних інтересах [22, с. 419].

Отже, розкрито зміст понять, що є основою терміна “гендерні відносини в публічному управлінні України”: “гендер”, “відносини”, “гендерні відносини”, “управління”, “публічне управління” та інші пов'язані з ними поняття.

Таким чином, можна констатувати, що *публічне управління* – це реалізація пріоритетних цілей суспільного розвитку спільними зусиллями органів державної, представницької влади й інститутів громадянського суспільства, які справедливо діють в інтересах держави й громадськості та не є сферою вирішення приватних справ окремих громадян.

Узагальнюючи все вищевикладене, **гендерні відносини в публічному управлінні України** – це соціальне конструювання органами публічної влади України справедливої взаємодії людей задля досягнення паритетних позицій чоловіків і жінок у поділі праці й доступі до життєвих ресурсів на основі вільного вибору ними дотримання фундаментальних соціальних норм.

Здійснене розкриття змісту зазначених понять сприятиме розробленню та реалізації шляхів досягнення гендерного паритету в публічному управлінні України.

Список використаних джерел

1. Аристотель. Категории // Сочинения: в 4 т.: пер. с древнегреч. Т. 2 / ред. З. Н. Микеладзе; АН СССР. Ин-т философии. М.: Мысль, 1978. С. 51–91. (Филос. наследие).
2. Білосорочка С. І. Людські відносини в державному управлінні // Державне будівництво: електрон. наук. фах. вид. Харків: Вид-во ХарПІ НАДУ “Магістр”, 2012. Вип. 2. Доступ в режимі PDF: <http://www.kbuara/e-book/db/2012-2/doc/6/05.pdf>.
3. Бовуар С. де. Друга стать: у 2 т. / пер. з фр. Н. Воробйової, П. Воробйова, Я. Собко. Київ: Основи, 1994. – Т. 1. 1994. 404 с.
4. Бовуар С. де. Друга стать: у 2 т. / пер. з фр. Н. Воробйової, П. Воробйова, Я. Собко. Київ: Основи, 1994. – Т. 2. 1995. 404 с.
5. Вебер М. Основные социологические понятия // Западно-европейская социология XIX – начала XX веков. М., 1996. С. 455–491.
6. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Буцел. Київ; Ірпінь: Перун, 2001. 1728 с.

7. Визначення та задоволення потреб державних службовців і посадових осіб місцевого самоврядування у професійному навчанні (на прикладі Харківської області) / за заг. ред. О. Ф. Мельникова. Харків: Вид-во ХарПІ НАДУ "Магістр", 2004. 228 с.
8. Етимологічний словник української мови: у 7 т. / ред. кол.: О. С. Мельничук (голов. ред.) та ін.; уклад. Р. В. Болдирев та ін., ред. тому В. Т. Коломієць, В. Г. Скляренко). Київ: Наук. думка, 1983. — Т. 4: Н–П. 2003. 656 с. (Словники України).
9. Золотарьов В. Ф., Білосорочка С. І. Способи маніпулятивного впливу на публічних службовців // Актуальні проблеми державного управління: зб. наук. пр. Харків: Вид-во ХарПІ НАДУ "Магістр", 2017. Вип. 1 (51) . С. 120–126.
10. Кембриджський словник. URL: <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/public>. (Назва з екрану).
11. Колодій А. Деякі теоретичні міркування і практичні пропозиції щодо змісту і структури спеціальності "публічне управління й адміністрування" // Ефективність державного управління: зб. наук. пр. Львів: ЛРІДУ НАДУ, 2016. Вип. 45. С. 21–31.
12. Кон И. С. Пол и гендер. Заметки о терминах // Андроология и генитальная хирургия. 2004. № 1/2. С. 31–35.
13. Кузнецов А. О. Концептуальні підходи до формування понятійного апарату в сфері публічного управління // Державне будівництво: електрон. наук. фах. вид. 2010. № 1. Доступ у режимі PDF: www.kbuara.kharkov.ua/e-book/db/2010-1/doc/1/05.pdf.
14. Купрієнко С. А. Словник соціології (літери А–Я). URL: <http://kuprienko.info/kupriyenko-sa-slovnik-sotsiologiyi-literi-a-ya>.
15. Оценка мероприятий по образованию в области прав человека: справ. пособие для преподавателей прав человека / Междунар. центр образования в области прав человека "Эквитас"; Управление Верхов. комиссара ООН по правам человека. Монреаль, 2011. 282 с. – (Серия материалов по вопр. проф. подготовки. № 18).
16. Перелік галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти / затв. Постановою КМУ від 29 квіт. 2015 р. № 266. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua>.
17. Про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами: Конвенція Ради Європи (CETS № 210): поясн. доп. (м. Стамбул (Туреччина), 11 трав. 2011 р.) / Рада Європи. Київ: К.І.С., 2011. 196 с.
18. Таблиця відповідності Переліку напрямів, за якими здійснювалася підготовка фахівців у вищих навчальних закладах за освітньо-кваліфікаційним рівнем бакалавра (Перелік 1), Переліку спеціальностей, за якими здійснювалася підготовка фахівців у вищих навчальних закладах за освітньо-кваліфікаційними рівнями спеціаліста і магістра (Перелік 2), та Переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти (Перелік 2015) / затв. наказом МОН України від 6 листоп. 2015 р. № 1151 (у редакції наказу МОН України від 12 квіт. 2016 р. № 419). URL: <http://zakon2.rada.gov.ua>.
19. Definition of online in English by Oxford Dictionaries. URL: <https://en.oxforddictionaries.com/definition/online>. (Назва з екрану).
20. Freeman D. Margaret Mead and Samoa: The Making and Unmaking of an Anthropological Myth / D. Freeman. Harvard: University Press, 1983. 379 p.
21. Gender-based analysis: a guide for policy-making. Analyse comparative entre les sexes: guide d'élaboration de politiques / Status of Women Canada. Ottawa, 1998. 38 с.
22. Mandal U. C. Dictionary of public administration. Publisher, Sarup & Sons, 2007. 572 p. URL: <https://books.google.com>.
23. Mead M. Sex and temperament in three primitive societies (1st perennial ed.). New York: HarperCollins, 2001. 352 p.
24. Stoller R. J. Sex and Gender: The Development of Masculinity and Femininity (Maresfield Library). 1984. V. 1. London: Karnac Books. 360 p.
25. Sztompka P. Socjologia. Analiza społeczeństwa. Warszawa: Znak, 2002. 654 p.
26. West C., Zimmerman D. Doing gender // Gender and Society. – 1987. Vol. 1. № 2. Jun. P. 125–151. URL: <http://links.jstor.org/sici?sici=0891-432%28198706%291%3A2%3C125%3ADG%3E2.0.CO%3B2-W>.
27. WHO. Gender, equity and human rights. Gender. URL: <http://www.who.int/gender-equity-rights/en>. (Назва з екрану).

Надійшла до редакції 15.02.2018 р.